

مجموعه آثار ۲۰
مهندس مهدی بازرگان

پانزدهمین گشت به قرآن

۲

انسان بی قرآن

کفرورزی و کفرزدایی

بنیاد فرهنگی مهندس مهدی بازرگان

سرسناسه، عنوان و نام پدیدآور، مشخصات نشر، مشخصات ظاهری، قروست، شابک، وضعیت فهرست نویسی، یادداشت، یادداشت، مدرجات، موضوع، سرسناسه، شناسه افزوده، رده بندی کنگره، رده بندی دیویی، شماره کتاب شناسی ملی	بازرگان، مهدی ۱۲۸۶-۱۳۷۲. بازگشت به قرآن ۳ / مهدی بازرگان [گردآوری] بنیاد فرهنگی مهندس مهدی بازرگان تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۱. ۲۸۰ ص. مجموعه آثار مهندس مهدی بازرگان، ج. ۲۰. ISBN 978-964-325-306-6 فیبا ج ۳ (چاپ اول: ۱۳۹۰) (فیبا) نمایه. ج. ۱. شناخت اجمالی قرآن و گزینش و آفرینش آدمیزاد ج. ۳. انسان بینی قرآن کفرورزی و کفرزدایی قرآن - تحقیق بازرگان، مهدی. ۱۲۸۶ - ۱۳۷۲. بنیاد فرهنگی مهندس مهدی بازرگان BP۶۵/۳/ب۲/ب۱ ۱۳۸۸ ۲۹۷/۱۵ ۱۶۴۹۱۳۱
---	--

مجموعه آثار ۲۰
مهندس مهدی بازرگان
بازگشت به قرآن (۳)
ناشر: شرکت سهامی انتشار
با همکاری بنیاد فرهنگی مهندس مهدی بازرگان
حروف چینی و صفحه آرایی: خدیجه امیدوند
چاپ اول: ۱۳۹۱
چاپخانه حیدری: ۱۰۰۰ نسخه
۱۷۵۰۰ تومان

دفتر مرکزی: تهران، خیابان جمهوری اسلامی، نرسیده به میدان بهارستان، جنب خیابان ملت، شماره ۹۲
کدپستی: ۱۱۴۳۹۶۵۱۱۸ تلفن: ۳۳۹۰۴۵۹۲ دورنگار: ۳۳۹۷۸۸۶۸
WWW.ENTESHARCO.COM Email: info@entesharco.com
فروشگاه مرکزی: تهران، خیابان جمهوری اسلامی، نبش خیابان ملت، شماره ۹۲، تلفن: ۳۳۱۱۴۰۴۴
فروشگاه شماره ۱: تهران، میدان انقلاب، بازارچه کتاب، تلفن: ۶۶۴۱۳۸۴ دورنگار: ۶۶۹۶۷۱۰۴

فهرست مطالب

۷	فهرست تفصیلی مطالب
۱۳	پیش‌گفتار بنیاد فرهنگی مهندس مهدی بازرگان
۱۷	انسان‌بینی قرآن، کفرورزی و کفرزدایی
۱۹	پیش‌گفتار مؤلف
۳۵	کفرورزی در دوران مکه
۳۰۷	کفرزدایی در دوران مکه
۴۲۳	پیوست‌ها

آیات کفرورزی در سال دوم بعثت، شامل ۶ ردیف (از ۶ تا ۱۱)	۷۳
۶) لیل (۹۵)، آیات ۸ تا ۱۱ و ۱۴ تا ۱۶	۷۳
۷) ماعون (۱۰۷)، آیات ۱ تا ۳	۷۵
۸) مرسلات (۷۷)، آیات ۱۵ (یا ۱۹ یا ... ۴۷، آیات ترجیع بند و تِلْ لِلْمُكَذِّبِينَ) و ۴۸	۷۵
۹) نباء (۷۸)، آیات ۳ و ۲۷ و ۲۸	۷۶
۱۰) مدثر (۷۴)، آیات: ۱۱ تا ۱۶، ۱۸، ۲۱ تا ۲۵، ۴۳ تا ۴۷ و ۴۹ تا ۵۳	۷۹
۱۱) انشقاق (۸۴)، آیات ۲۰ تا ۲۳	۸۲
آیات کفرورزی در سال سوم بعثت، شامل ۱۴ ردیف (از ۱۲ تا ۲۵)	۸۵
۱۲) علق (۹۶)، آیات ۶ تا ۱۷	۸۵
۱۳) قیامت (۷۵)، آیات ۲۰ و ۲۱ و ۳۱ تا ۳۳	۸۷
۱۴) واقعه (۵۶)، آیات ۴۵ تا ۴۷ و ۵۱ و ۵۲	۹۰
۱۵) اعلیٰ (۸۷)، آیات ۱۱ و ۱۲ و ۱۶ و ۱۷	۹۱
۱۶) عادیات (۱۰۰)، آیات ۱ تا ۸	۹۳
۱۷) حاقه (۶۹)، آیات ۴۹ تا ۵۱	۹۴
۱۸) نبت (۱۱۱)، آیات ۱ تا ۵	۹۵
۱۹) قلم (۶۸)، آیات ۲ و ۸ تا ۱۵	۹۶
۲۰) فجر (۸۹)، آیات ۱۵ تا ۲۰	۹۹
۲۱) نجم (۵۳)، آیات ۲۹ و ۳۳ تا ۳۵ و ۵۲ و ۵۹ تا ۶۱	۱۰۱
۲۲) صافات (۳۷)، آیات ۱۲ تا ۱۶ و ۲۹ و	۱۰۲
۲۳) انفطار (۸۲)، آیه ۹	۱۰۸
۲۴) حاقه (۶۹)، آیات ۴ و ۳۳ و ۳۴	۱۰۸
۲۵) مطفین (۸۳)، آیات ۱ تا ۵ و ۱۰ تا ۱۵	۱۰۹
آیات کفرورزی در سال چهارم بعثت، شامل ۱۲ ردیف (از ۲۶ تا ۳۸)	۱۱۱
۲۶) سال چهارم بعثت، سوره شعراء (۲۶)، آیات ۵ تا ۸ و ۱۳۹ و ۱۵۸ و ۱۶۷ تا ۲۰۱	۱۱۱
شعراء (۲۶)، آیات مربوط به تکذیب، تهمت و ... به پیغمبران گذشته	۱۱۳
شعراء (۲۶)، آیات مربوط به اعلام دعوت نوح از قومش	۱۱۴
۲۷) سال چهارم بعثت، سوره حجر (۱۵)، آیات ۲ و ۳ و ۷۸ و ۸۰ تا ۸۲	۱۱۵
۲۸) سال چهارم بعثت، سوره ذاریات (۵۱)، آیات ۸ تا ۱۴، ۳۲ و ۳۳ و ۳۸ تا ۴۰ و	۱۱۸
۲۹) سال چهارم بعثت، سوره قمر (۵۴)، آیات ۱ تا ۵ و ۹ و ۱۰ و ۱۸ و ۲۳ تا ۲۵	۱۲۰
۳۰) سال چهارم بعثت، سوره قلم (۶۸)، آیات ۱۷ تا ۱۹ و ۲۱ تا ۳۳	۱۲۳
۳۱) سال چهارم بعثت، سوره دخان (۴۴)، آیات ۹ و ۱۴ و ۱۷ تا ۲۲ و ۲۵ تا ۲۷ و	۱۲۷

۳۲	سال چهارم بعثت، سوره طور (۵۲)، آیات ۱۱ تا ۱۵، ۲۹ تا ۳۴ و ۴۲.....	۱۲۹
۳۳	سال چهارم بعثت، سوره نوح (۷۱)، آیات ۶ تا ۱۴ و ۱۹ تا ۲۷.....	۱۳۱
۳۴	سال چهارم بعثت، سوره رحمان (۵۵)، آیات ۲۸ و ۲۹ آیه تکراری دیگر و ۴۳.....	۱۳۴
۳۵	سال چهارم بعثت، سوره طه (۲۰)، آیات ۱۶ و ۴۳ و ۴۸.....	۱۳۵
۳۶	سال چهارم بعثت، سوره مریم (۱۹)، آیات ۷۷ و ۷۸ و ۸۱ تا ۸۳ و.....	۱۳۷
۳۷	سال چهارم بعثت، سوره طور (۵۲)، آیات ۲۹ و ۳۰ و ۳۲ و ۳۳ و ۴۲.....	۱۴۲
۳۸	سال چهارم بعثت، سوره حجر (۱۵)، آیات ۶ و ۷ و ۱۱ تا ۱۵ و ۳۹.....	۱۴۲
	آیات کفروزی در سال پنجم بعثت، شامل ۶ ردیف (از ۳۹ تا ۴۴).....	۱۴۷
۳۹	سال پنجم بعثت، سوره ص (۲۸)، آیات ۲ تا ۱۶.....	۱۴۷
۴۰	سال پنجم بعثت، سوره ز (۵۰)، آیات ۱ تا ۵ و ۱۲ تا ۱۶ و ۲۴ تا ۲۷.....	۱۵۱
	تکرارهای قرآن.....	۱۵۸
	جدول توزیع تکرار تکذیب پیامبران توسط کفروزان، در سال های رسالت.....	۱۶۱
	شکل ۱- منحنی توزیع تکرار آیات تکذیب پیغمبران توسط کفروزان.....	۱۶۲
۴۱	سال پنجم بعثت، سوره یس (۳۴)، آیات ۶ تا ۱۰ و ۱۳ تا ۱۵ و.....	۱۶۳
۴۲	سال پنجم بعثت، سوره مؤمنون (۲۳)، آیات ۲۳ تا ۳۸ و ۴۶ تا ۴۸، ۶۶ تا ۷۴ و.....	۱۷۱
۴۳	سال پنجم بعثت، سوره فصلت (۴۱)، آیات ۴ و ۵ و ۷ و ۱۵ و.....	۱۷۵
۴۴	سال پنجم بعثت، سوره زخرف (۴۳)، آیات ۵ و ۷ و ۱۵ و ۱۷ و ۲۵ تا ۲۵.....	۱۷۷
	آیات کفروزی در سال ششم بعثت، شامل ۴ ردیف (از ۴۵ تا ۴۸).....	۱۸۳
۴۵	سال ششم بعثت، سوره زخرف (۴۳)، آیات ۳۰ و ۳۱ و ۳۶ و.....	۱۸۳
۴۶	سال ششم بعثت، سوره مریم (۱۹)، آیات ۳۷ و ۶۶ و ۶۷ و ۷۳ و ۷۶.....	۱۸۸
۴۷	سال ششم بعثت، سوره لقمان (۳۱)، آیات ۶ و ۷ و ۱۱.....	۱۹۰
۴۸	سال ششم بعثت، سوره روم (۳۰)، آیات ۸ و ۹ و ۱۰.....	۱۹۲
۴۹	سال ششم بعثت، سوره فرقان (۲۵)، آیات ۳ و ۴ و ۵ و ۷ تا ۹ و ۲۱.....	۱۹۴
	آیات کفروزی در سال هفتم بعثت، شامل ۵ ردیف (از ۵۰ تا ۵۴).....	۱۹۷
۵۰	سال هفتم بعثت، سوره فرقان (۲۵)، آیات ۳۱ و ۳۲ و ۴۱ تا ۴۴ و ۵۰ و ۶۰.....	۱۹۷
۵۱	سال هفتم بعثت، سوره نحل (۱۶)، آیات ۴، ۲۲، ۲۴ و ۵۳ تا ۵۹ و ۶۳.....	۲۰۰
	مروری بر کار شیطان.....	۲۰۶
	جدول آیات مربوط به شیطان در قرآن.....	۲۰۷
	بحثی پیرامون جدول آیات مربوط به شیطان در قرآن.....	۲۲۱
۵۲	سال هفتم بعثت، سوره احقاف (۴۷)، آیات ۲۰ و ۲۶.....	۲۲۲
۵۳	سال هفتم بعثت، سوره کهف (۱۸)، آیات ۱۰۱، ۱۰۴ و ۱۰۵.....	۲۲۳
۵۴	سال هفتم بعثت، سوره بقره (۲)، آیات ۶ و ۷.....	۲۲۴

آیات کفروزی در سال هشتم بعثت، شامل ۵ ردیف (از ۵۵ تا ۵۹).....	۲۲۷
..... سال هشتم بعثت، سوره مدثر (۷۴)، آیه ۳۱.....	۲۲۷
..... سال هشتم بعثت، سوره اسراء (۱۷)، آیات ۴۱، ۴۵ تا ۴۷ و ۷۳ تا ۷۵.....	۲۲۸
..... سال هشتم بعثت، سوره مؤمن (۴۰)، آیات ۴، ۵، ۵۶ و ۵۸ تا ۶۰.....	۲۳۰
..... سال هشتم بعثت، سوره زمر (۳۹)، آیات ۳۲، ۵۹ و ۶۰.....	۲۳۴
..... سال هشتم بعثت، سوره جاثیه (۴۵)، آیات ۶ تا ۱۴، ۱۸، ۱۹، ۲۳ تا ۲۵ و.....	۲۳۵
..... آیات کفروزی در سال نهم بعثت، شامل ۶۰ ردیف.....	۲۳۹
..... سال نهم بعثت، سوره اسراء (۱۷)، آیات ۸۲ تا ۸۴، ۸۹ تا ۹۴ و ۹۸.....	۲۳۹
..... آیات کفروزی در سال دهم بعثت، شامل ۴ ردیف (از ۶۱ تا ۶۴).....	۲۴۵
..... سال دهم بعثت، سوره اعراف (۷)، آیات ۸۸، ۹۰، ۹۶، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۲۷ و.....	۲۴۵
..... سال دهم بعثت، سوره حج (۲۲)، آیات ۴۲ تا ۴۴، ۴۶، ۵۳.....	۲۵۱
..... سال دهم بعثت، سوره امام (۲)، آیات ۴ تا ۱۰، ۲۵، ۲۶، ۲۹، ۳۳، ۴۳، ۴۶ و.....	۲۵۲
..... سال دهم بعثت، سوره عنکبوت (۱۹)، آیات ۲۳، ۳۷ تا ۴۱.....	۲۵۷
..... آیات کفروزی در سال یازدهم بعثت، شامل ۶ ردیف (از ۶۵ تا ۶۹).....	۲۵۹
..... سال دهم بعثت، سوره عنکبوت (۱۹)، آیات ۴۹ تا ۵۱، ۵۳، ۶۷ و ۶۸.....	۲۵۹
..... سال یازدهم بعثت، سوره سباء (۳۳)، آیات ۲۹، ۳۱ تا ۳۵، ۴۱، ۴۳ تا ۴۵.....	۲۶۱
..... سال یازدهم بعثت، سوره یونس (۱۰)، آیات ۷۴ تا ۷۸، ۸۳، ۹۶ تا ۱۰۱.....	۲۶۵
..... سال یازدهم بعثت، سوره قصص (۲۸)، آیات ۴، ۱۵، ۱۷، ۱۹ و ۲۰.....	۲۶۷
..... سال یازدهم بعثت، سوره قصص (۲۸)، آیات ۳۲، ۳۶، ۳۸، ۳۹، ۴۱، ۴۲ و.....	۲۶۹
..... آیات کفروزی در سال دوازدهم بعثت، شامل ۵ ردیف (از ۷۰ تا ۷۴).....	۲۷۳
..... سال دوازدهم بعثت، سوره مؤمن (۴۰)، آیات ۲۶ تا ۲۸، ۳۱ تا ۳۸، ۴۷، ۴۸ و.....	۲۷۴
..... سال دوازدهم بعثت، سوره نجم (۵۳)، آیات ۲۳ و ۲۷ تا ۳۰.....	۲۷۸
..... سال دوازدهم بعثت، سوره ص (۳۸)، آیه ۲۷.....	۲۷۹
..... سال دوازدهم بعثت، سوره کهف (۱۸)، آیات ۳۳ تا ۳۹ و ۴۲.....	۲۸۰
..... سال دوازدهم بعثت، سوره لقمان (۳۱)، آیات ۳۱ و ۳۲.....	۲۸۳
..... کفروزی فرعون.....	۲۸۴
..... جدول آیات مربوط به کفروزی فرعون.....	۲۸۷
..... کفروزی مستضعفین.....	۲۹۶
..... جدول آیات مربوط به کفروزی مستضعفین.....	۲۹۸
..... آیات کفروزی در سال سیزدهم بعثت، شامل ۲ ردیف (از ۷۵ تا ۷۶).....	۳۰۵
..... سال سیزدهم بعثت، سوره ابراهیم (۱۴)، آیه ۳۴.....	۳۰۵
..... سال سیزدهم بعثت، سوره شورا (۴۲)، آیات ۱۶، ۱۸، ۳۱، ۳۵ و ۴۸.....	۳۰۶

بخش دوم - آیات کفرزدانی در دوران مکه

جدول آیات کفرزدایی برحسب سال‌های نزول در دوران مکه.....	۳۰۷
آیات کفرزدانی در سال اول بعثت، شامل ۹ ردیف (از ۱ تا ۷).....	۳۳۳
۱) سال اول بعثت، سوره علق (۹۶)، آیات ۱ و ۳ تا ۵.....	۳۳۳
۲) سال اول بعثت، سوره مدثر (۷۴)، آیات ۲ تا ۷.....	۳۳۵
۱-۲) سال اول بعثت، سوره ذاریات (۵۰)، آیات ۱ تا ۵.....	۳۳۶
۲-۲) سال اول بعثت، سوره طور (۵۲)، آیات ۱ تا ۸.....	۳۳۷
۳) سال اول بعثت، سوره طارق (۸۶)، آیات ۱۳، ۱۴، ۱۶ و ۱۷.....	۳۴۰
۴) سال اول بعثت، سوره شمس (۹۱)، آیات ۹ و ۱۰.....	۳۴۲
۵) سال اول بعثت، سوره اعلیٰ (۸۷)، آیات ۳، ۶ و ۸ تا ۱۰.....	۳۴۳
۶) سال اول بعثت، سوره بروج (۸۵)، آیات ۱ و ۷ تا ۱۲ و ۲۲.....	۳۴۴
۷) سال اول بعثت، سوره تکریم (۸)، آیات ۱۹ تا ۲۹.....	۳۴۷
جدول آیات اتهام دیوانگی (جنون) به رسول اکرم از طرف کفروزان.....	۳۵۱
جدول توزیع سالیانه اتهام جنون به رسول اکرم (س).....	۳۵۲
منحنی تعداد سالیانه آیات اتهام جنون به رسول اکرم (ص).....	۳۵۲
آیات کفرزدانی در سال دوم بعثت، شامل ۱۰ ردیف (از ۱ تا ۱۷).....	۳۵۵
۸) سال دوم بعثت، سوره ناس (۱۱۴)، آیات ۱ تا ۶.....	۳۵۵
۹) سال دوم بعثت، سوره لیل (۹۲)، آیات ۴ تا ۲۰.....	۳۵۷
۱۰) سال دوم بعثت، سوره مرسلات (۷۷)، آیات ۱ تا ۲۸.....	۳۵۸
۱۱) سال دوم بعثت، سوره نبا (۷۸)، آیات ۱ تا ۱۸، ۲۱، ۳۱ و ۴۰.....	۳۶۲
۱۲) سال دوم بعثت، سوره مدثر (۷۴)، آیات ۱۱، ۱۷، ۲۶ و ۵۴ تا ۵۶.....	۳۶۳
۱۳) سال دوم بعثت، سوره نجم (۵۳)، آیات ۱ تا ۱۸.....	۳۶۶
۱۴) سال دوم بعثت، سوره فجر (۸۹)، آیات ۱ تا ۱۴ و ۲۸ تا ۳۱.....	۳۶۹
۱۵) سال دوم بعثت، سوره انشقاق (۸۴)، آیات ۶ تا ۱۳.....	۳۷۲
۱۶) سال دوم بعثت، سوره عبس (۸۰)، آیات ۱ تا ۱۶.....	۳۷۴
۱۷) سال دوم بعثت، سوره کافرون (۱۰۹)، آیات ۱ تا ۶.....	۳۷۵
آیات کفرزدانی در سال سوم بعثت، شامل ۱۵ ردیف (از ۱ تا ۳۲).....	۳۷۹
۱۸) سال سوم بعثت، سوره علق (۹۶)، آیات ۱۴ تا ۱۹.....	۳۸۱
۱۹) سال سوم بعثت، سوره غاشیه (۸۸)، آیات ۱ تا ۲۶.....	۳۸۲
۲۰) سال سوم بعثت، سوره قیامت (۷۵)، آیات ۷ تا ۱۵.....	۳۸۷
۲۱) سال سوم بعثت، سوره تین (۹۵)، آیات ۴ تا ۸.....	۳۸۸

۳۹۰	 آیات ۱ تا ۶	سال سوم بعثت، سوره قیامت (۷۵)،
۳۹۱	 آیات ۷ تا ۴۴	سال سوم بعثت، سوره واقعه (۵۶)،
۳۹۵	 ۷۸ تا ۴۶ و ۲۸ تا ۱۰، ۷ تا ۱	سال سوم بعثت، سوره رحمان (۵۵)، آیات
۴۰۱	 آیات ۱۱ تا ۱۹	سال سوم بعثت، سوره اعلیٰ (۸۷)،
۴۰۴	 آیات ۵ تا ۷	سال سوم بعثت، سوره فاتحه (۱)،
۴۰۸	 آیات ۳۸ تا ۵۲	سال سوم بعثت، سوره حاقه (۶۹)،
۴۱۱	 ۴۶ تا ۳۴ و ۱۴ تا ۱	سال سوم بعثت، سوره نازعات (۷۹)، آیات
۴۱۴	 آیات ۱ تا ۲۰	سال سوم بعثت، سوره بلد (۹۰)،
۴۱۵	 آیات ۱ تا ۸	سال سوم بعثت، سوره نکاتر (۱۰۲)،
۴۱۸	 ۱۶ و ۱۰ تا ۱	سال سوم بعثت، سوره قلم (۶۸)، آیات
۴۲۱	 آیات ۱ تا ۸	سال سوم بعثت، سوره زلزال (۹۹)،

پیوست‌ها

۴۲۵	 نمایه آیات
۴۶۳	 نمایه فارسی
۴۷۹	 نمایه انگلیسی و فرانسه

به نام خدا

پیش‌گفتار

خدا را سپاس که «بیدار فرهنگی مهندس مهدی بازرگان» توفیق یافت بیستمین جلد از مجموعه آثار زنده‌یاد مهندس بازرگان را در حد بضاعت موجود آماده و تقدیم علاقه‌مندان نماید. این مجموعه «بازگشت به قرآن (۳)» نام‌گذاری شده است که از نظر موضوع و محتوا در ادامه‌ی جلد‌های هجدهم و نوزدهم مجموعه‌های آثار است. مجموعه‌ی جدید، شامل جلد هفتم تفسیر موضوعی قرآن، و موضوع تفسیر آن «انسان» است.

همان‌طور که در مجموعه‌ی قبلی گفته شد، در «بازگشت به قرآن» انسان از نظر موضوع در پانزده بُعد مورد بررسی و بحث و تحقیق قرار گرفته است. جلد اول «بازگشت به قرآن»، اختصاص به «شناخت اجمالی قرآن» دارد. در جلد‌های دوم و سوم «گزینش و آفرینش انسان» تحقیق و بررسی شده است. از مجموع این سه جلد، جلد هجدهم مجموعه‌ی آثار تنظیم و در سال ۱۳۸۸ توسط شرکت سهامی انتشار منتشر شد. ابعاد سوم تا پنجم انسان در قرآن، با عناوین: دنیاپردازی انسان، بُعد زمانی انسان، و استکبار و استضعاف در جلد چهارم؛ و ابعاد ششم تا دهم انسان با عناوین: بُعد روانی یا بی‌طرفیتی انسان، بُعد عقلی انسان، بُعد عاطفی یا اخلاقی و نفسانی انسان، بُعد اجتماعی و بُعد خودجوشی انسان در جلد پنجم، منتشر شد. از اجتماع این دو جلد نیز، جلد نوزدهم مجموعه‌ی آثار با نام «بازگشت به قرآن (۲)»، در سال ۱۳۸۹ توسط شرکت سهامی انتشار چاپ و روانه‌ی بازار کتاب گردید.

جلد ششم «بازگشت به قرآن» به فصل ۱۴ (ن) با عنوان «اهل کتاب» اختصاص یافته است. بنا به نوشته مؤلف فقید در پیش‌گفتار جلد چهارم، در جلسات درس بازگشت به قرآن در انجمن اسلامی مهندسين:

«يك مرور کلی و بحث مقدماتی نیز روی قسمتی از این فصل تحت عنوان «موسی و بنی اسرائیل» در سال گذشته [۱۳۶۲] به عمل آمده است که اگر خدا بخواهد و فرصت و سعادت برای تدوین و تکمیل آن دست دهد، می‌تواند جلد ششم را تشکیل دهد. آنچه هنوز تدریس و تبادل نظر نشده است فصول ک- کفرورزی، ل- ایمان‌گرایی، م- نفاق، ن- رس نساء است که از خدای رحمان علیم قدیر، برای خود یا دیگران، توفیق امام آن را مسئلت دارد.»

تا آنجا که اطلاع داریم، طبق روال طبیعی و منظمی که آقای مهندس بازرگان در تدریس و تعقیب بحث‌ها و تحقیقات قرآن داشته‌اند، این بخش از گفتارها انجام شده و به پایان رسیده است ولی متأسفانه نه یادداشت‌های مربوط به این گفتارها- اعم از آنچه در سال ۱۳۶۲ تدریس و تحقیق شده و نیز آنچه بعداً ادامه یافته و تکمیل گردیده است- و نه نوارهای صوتی مربوط به این جلسات و جلسات دیگر، در دست نیست.

مجموعه‌ای که هم‌اکنون پیش‌روی شماست حاصل تدوین و تنظیم جلد هفتم «بازگشت به قرآن» است و به فصل ۱۱ (ک) با بعد کفرورزی انسان اختصاص دارد. این کتاب (مجموعه)، توسط مؤلف فقید در سه بخش زیر تنظیم شده است:

بخش اول، آیات کفرورزی از آغاز بعثت تا هجرت (دوران مکه)؛

بخش دوم، آیات کفرزدایی از آغاز بعثت تا هجرت (دوران مکه)؛

بخش سوم، آیات کفرورزی و آیات کفرزدایی در ده سال دوران مدینه.

بخش‌های اول و دوم کتاب با استفاده از تنها نسخه حروف چنی شده (تایی) و دست‌نوشته‌های اصلاحی موجود، تنظیم و تدوین شد. با توجه به اینکه نوشته مؤلف فقید در پیش‌گفتار کتاب، نشان از تألیف و تکمیل کامل کتاب می‌دهد ولی متأسفانه با تمام کوششی که به عمل آمد قسمت انتهایی بخش دوم و تمام بخش سوم کتاب و حتی تمام دست‌نوشته‌ها و یادداشت‌های اولیه مؤلف، به دست نیامد و امکان تنظیم و انتشار آن ممکن نشد. امید آنکه دست‌رسی به باقی‌مانده این کتاب و آثار دیگر این مؤلف فقید فراهم گردد و روزی شاهد تدوین کامل این مجموعه تفسیر قرآنی باشیم.

قرآن پژوه فقید مهندس بازرگان، همه‌ی آیات مورد بحث و بررسی در آثار خود را معمولاً با دو شماره مصری و کوفی مشخص می‌کردند. ما در این مجموعه نیز، تمام آیات را به شماره‌های رسمی - که در تمام قرآن‌ها به صورت یکسان و استاندارد مندرج است - اصلاح کرده‌ایم. همچنین برخی از مندرجات این مجموعه که مؤلف فقید با بهره‌گیری از کتاب‌های «سیر تحول قرآن» تدوین و تنظیم نموده‌اند و بعداً توسط خود ایشان مورد اصلاح قرار گرفته ولی در این کتاب اعمال نشده بود و نیز اصلاحاتی که در ویرایش اخیر بنیاد روی کتاب‌های سیر تحول قرآن (مجموعه آثارهای ۱۲ و ۱۳) صورت گرفته، در این مجموعه نیز اعمال شد.

در این مجموعه نیز ترجمه آیاتی که در متن قرار دارند از زنده‌یاد مهندس بازرگان است ولی آیاتی که در متن فاقد برگردان هستند، با استفاده از ترجمه آیات «قرآن مبین» - اثر ارزنده‌ی قرآن‌پژوه گرامی آقای مهندس علی‌اکبر طاهری قزوینی - در زیرنویس همان صفحات ارائه شده است.

بنیاد فرهنگی مهندس مهدی بازرگان اجدوار است این مجموعه نیز در ادامه‌ی دو مجموعه‌ی قبلی رضایت خاطر علاقه‌مندان و قرآن‌پژوهان و نیز دوست‌داران آثار زنده‌یاد مهندس بازرگان را فراهم نماید و موعی برای رضای خدای متعال و شادی روح مؤلف فقید باشد.

بنیاد فرهنگی مهندس مهدی بازرگان